

PRECIZNA VAGA ZEKERIJE TAMIRA

(Uz zbirku kratke satiri ne proze *Svi na kolena*)

Danas, kada se, u rasponu od pet godina, naše italije sreće s petom zbirkom priča Zekerije Tamira, pisca čije je pismo tako osobeno da se prepoznaje već na prvi pogled, moglo bi se pomisliti da više i nema potrebe pisati preporučivačko-prevodilačke pogovore njegovim knjigama. Dosadašnje četiri nisu bile lišene takve opreme, a mnoge Tamirove priče objavljene su i u našim književnim časopisima, nedeljnicima, pa i dnevnim listovima i na radiju, uvek s kraćim ili dužim beleškama o piscu i njegovom delu. Napokon, Tamir je pisac svetskog renomea, svaka njegova zbirka doživela je na arapskom jeziku više izdanja i svaka je prevedena bar na nekoliko jezika. Vreme je, dakle, da se i kod nas oglase izjava o arapske i svetske književnosti i, naravno, kritičari od zanata, s ozbiljnijim osvrtima na Tamirovo delo. Ipak, dok čekamo da se to dogodi, nije zgoreg da se i ovim povodom podsetimo na glavne činjenice iz Tamirove biografije, a zatim da kažemo dve-tri reči o pričama koje čine njegovu najnoviju knjigu.

Zekerija Tamir je rođen u Damasku 1931. Nije išao na velike škole – bio je kovač i majstor za baždarenje vaga. Književni zanat u čije je isključivo u školi života, strasno istražio i a zatim i pišući, i svoj rafinirani izraz i slavu duguje jedino svome nezimernom talentu i ljubavi prema jeziku i knjizi. U mladosti se zanosio komunističkom ideologijom i, mada nije tragao za ulazom u sferu praktične politike, previranja u zemlji odvela su ga dotle da upozna zatvor i torturu. Po naravi sklon oštrom kritičkom mišljenju, od početnog zanosa idejama jednakosti i pravde sačinjavao je nepomućeno interesovanje za probleme koje nosi društvena raslojenost, a kao vrstan satiričar i novinar, oduvek pokazuje, poput precizne vage, osetljivost za društvena i politička zbivanja, kako bliskoistočno tako i svetska. Već u prvim svojim književnim radovima ispoljio je zrelost i afirmisao se kao majstor stila. Emigrirao je u Englesku 1980. i od tada živi u Oksfordu, pišući i reske satirične komentare za arapske listove koji se štampaju u Evropi.¹

Mnogi su u svetu već primetili da se pojedini arapski pisci poslednjih decenija okreću izvesnim aspektima umetničke obrade teksta koji su odlikovali drevne forme pripovedanja. Vraćajući se tim formama, ovi autori više ili manje uspešno koriste i motive i siževe svojstvene tradicionalnoj, usmenoj naraciji. Naročito je uočena pojava preuzimanja i preoblikovanja legendi i mitova, bajki i drugog folklornog materijala unutar modernih proznih tekstova. Ta tendencija poprimila je planetarne razmere, pa je razumljivo da ni moderna arapska književnost nije na nju ostala neosetljiva. Među delima u kojima je primenjen takav postupak, osobito mesto, sa svojih svakovrskih visokih dometa čija je kruna stil neprevaziđene elegancije, zauzimaju kratke proze Zekerije Tamira. Njihova su inovativnost zapazile arapska publika i kritika već šezdesetih godina prošlog veka. Mnogi motivi na koje se kod njega nailazi tipični su motivi iz usmene narodne književnosti, poput motiva zaaranog mesta, skrivenog blaga, udesnog oplođenja, udovitog deteta, oživljavanja mrtvih, itd. Tamirovom prozom defiluju anđeli i džini, ifriti i šejtani na čelu s Iblisom u ljudskom obličju, glagoljive ptice i mačke, njegovi junaci izlaze iz stena, reka i mora i vraćaju se u njih, istorijske ličnosti uključe se u savremeni život, a ljudska bića po pravilu ne uspevaju da se odupru is-

¹ Ibrahim al-Araš, *Itti h t al-qi a f s riy b a c d al-harb al- c lamiyya al-th niya* (D r al-su' l, Damascus 1982), 273.

kušenjima i silama zla, iako listom veruju u Sudnji dan. Još pri pojavi prvih Tamirovih priča bilo je jasno da tu nije na delu puki nadrealizam, kao što su neki kasnije bili skloni da ustvrde.²

Poznati asopis *Al-mawqif al-adabi* (Književni stav) posvetio je 2000. godine ceo jedan broj Tamirovom stvaralaštvu, daju i re poznatim kritičarskim imenima. Nedžm Abdulah Kazim tu govori o specifičnom žanru koji Tamir neguje (ili, bolje, koji on stvara) i naročito ukazuje na besprimernu ekonomiju jezika s jedne strane i, s druge, na leksičko-sintaksičko-polisemiju, pomoću kojih ovaj autor uspostavlja magičnu ravnotežu između kristalno jasnog i pitkog teksta i njegovih mogućih značenja.³ Kao da se nadovezuje, Gasan el Sejid u svom ogledu ističe da se o Tamirovom delu ne može suditi na osnovu uobičajenih književnih kriterijuma, "jer su ovi od slabe koristi u interpretiranju ideoloških, političkih ili socijalnih fenomena" i dodaje: "U svom nastojanju da izgradi književni opis sveta, Tamir iznova kreira jedan originalan arhetip univerzalne humanosti."⁴ Kritičar Selman Harfuš posebno ukazuje na vezu Tamirovih kratkih proza s klasičnom arapskom književnošću, autorskom i narodnom, ilustrujući to primerima iz *Hiljadu i jedne noći*, tradicionalnih anegdota o Džuhi (čije se ime i identitet prepliću s Nasradin-hodžinim) i religijskih tekstova.⁵ Nadija Hust, analizirajući Tamirovu zbirku *Nojev zov*, ističe psihološki paradoks koji leži u temelju bizarnih situacija iz Tamirovih priča i koji omogućava čitaocu da veruje u najneverovatnije obrte pred koje ga autor stavlja.⁶ Ovaj paradoks, kako umesno primećuje bugarska folkloristkinja Bajana Rajhanova, "otkriva opšte kvalitete Tamirove stvaralačke tehnike, uključujući i oscilovanje između farse i tragedije, humora i ozbiljnosti."⁷

Poslednjih godina Tamir, koji nikada nije prezao od diranja u zabranjene teme, ali je oštricu svoje satire uglavnom okretao ka raskrinkavanju policijskog ustrojstva države, okrutnosti gospodara rata i mranih interesa verske vlasti, razgaljuje čitaoce unoseći u svoje priče lascivne motive. Većina priča u zbirci *Svi na kolena*, još više nego u prethodnoj, *Kiselo grožđe*, sadrži nedvosmislene aluzije na raznovrsna zabranjena ispoljavanja polnosti, uz stalne ironijske bravure vezane za njihovo javno nepriznavanje i poricanje nasuprot slatkoj privlačnosti kršenja normi. Na momente, to je i hod na ivici opscenog. No, i dok se tako poigrava, Tamirovi po mranih zakucima našeg individualnog i društvenog bića, razgrabe i javno pokazuje njegove skrivene slabosti, srda i plašljivo ustaljenog reda što počinje na sili i padanju na kolena pred njom.

Čak i kada su naoko lake i zabavne, te su priče daleko od žanra humoreske, jer svojim dubljim slojem udaraju na samu suštinu lažnog morala. Moralna čistota koju islamska društva, odana drevnim običajima, proklamuju i svirepost koju kadšto demonstriraju u kontroli polnog ponašanja (kao, uostalom, i sve druge monoteističke kulture), ruše se i raspadaju u jednostavnim i nadahnutim tamirovskim suočavanjima junaka ovih priča sa istinom od koje oni uzaludno nastoje da pobegnu. Tako je i ovoj knjizi Tamir dao gorko-ironičan naslov koji je ekstrakt i sumarijum skupa od šezdeset tri sasvim kratke proze čiji je zajednički okvir potisnuta žudnja za slobodom u ljubavi i mirenje s poni-

² Cf. Rade Božovi, *Antologija kratke arapske priče*, Kruševac-Gornji Milanovac 1986, 14.

³ Na m^c Abdallah Kaim, "Zakariyy T mir wa-ta riba al-kit b t al-qa ra", *Al-mawqif al-adabi* No.352 (Itti d al-kutt b al-^carab, Damascus 2000), 10.

⁴ Nass n al-Sayyid, "Al-I tir b f adab Zakariyy T mir", *ibid.*, 43.

⁵ Salm n arf š, "S khir dimašq wa ja^cba kalim t", *ibid.*, 15.

⁶ N diya Kh st, "Qi a Zakariyy T mir al- ad da", *ibid.*, 33.

⁷ Baiana Rayhanova, "Mythological and Folkloric Motifs in Syrian Prose – The Short Stories of Zakariyy T mir", Sofia University 2003, 2.

žavaju im društvenim nasiljem, a izvagan je tako da se mogao prevesti samo s dosta slobode, pa i tada s polovi nim uspehom.⁸

Teško je predvideti na kakve nas sve misli mogu navesti ove pri e, kakva ose-
anja mogu pobuditi i kakvim sve asocijacijama mogu voditi. To su pri e o tragi no
pomeranim vrednostima, ljudskoj gramzivosti i sujeti, nesre nom braku i bra noj pri-
sili, bludni enju i incestu, bezo nim klevetama i krvavim ubistvima, smeštene u za-
jedni ki okvir od lažne ljubavi, seksualne neiživljenosti i opšte individualne i socijal-
ne osuje enosti. Knjiga još nije bila ni spremna za štampu, a ve se videlo da one mo-
gu izazvati razli ite i nepredvidljive posledice. Tako, kada sam, traže i samo mali sa-
vet u vezi s nekom jezikoslovnom za koljicom, pri u pod brojem devet poslao prijate-
ljici koja zara uje za život rade i lektorski posao, uz odgovor na moje pitanje ona je
dodala slede i komentar: “Božanstveno, a eto, sirota Aska je spala s nogu plešu i pred
vukom!” A kada sam drugoj, koja je istaknut prevodilac, poslao jedanaestu sa sli nom
molbom za pomo , stigao mi je i zahtev: “Ho u još *ovoga!*” Osamnaesta pri a toliko
je ushitila dvojicu naših poznatih pesnika i odli nih no obdija koji su mi, željni razgo-
vora, banuli upravo kad sam dovršavao njen prevod, da su sve do zore (dok nije pone-
stalo vina) složno uzvikivali da je to ista poezija, a ne proza. Mimo toga, moja je
ocena da je Tamir najve i u etrdeset devetoj pri i, a on li no, iako tvrdi da za takva
jalova naklapanja ne daje ni pet para (ali obožava da u pri ama pominje ma ke i
smrt), priznao mi je da misli da je najsmješnija pedeset prva, ali da je prva od nje bo-
lja, jer je kra a. Nema nikakve sumnje da e svima pasti u o i i da je završna, šezdeset
tre a pri a, crnja od najcrnjeg o aja i jedan nadobudni italac originala, doktorant
arapske književnosti na univerzitetu u Njujorku, izneo je mišljenje da “pri e poput
ove ne bi trebalo prevoditi i objavljivati, ak i ako ima bezbožnih ludaka koji ih stva-
raju” (ovaj podatak, crnji i od same pri e, dostavila mi je moja stara poznanica Džeki
Murgida, koja tamo predaje, dodaju i da su, po njenom mišljenju, devetnaesta i et-
deset peta isto tako jezive). No, ja sam i te pri e preveo i ne kajem se zbog toga.

Prevalivši sedamdesetu, Tamir ne prestaje da piše te udesne prozne minijatu-
re. Znam da upravo ovih dana dovršava novu zbirku pri a – on ih, kako sam kaže, du-
go i neopazice priprema u sebi, a onda odjednom sedne i ispiše ih za manje od mesec
dana. I dalje pomnjivo meri svaku re na svojim preciznim terazijama, koje su se odu-
vek spremno podavale njegovoj majstorskoj ruci. U prole e 2001. putovao je u Dubai
da primi nagradu fondacije Sultana el Uvejsa (koju ve zovu *Arapski nobel*, a koju je
Tamir, u tom, sedmom ciklusu dodele za žanr umetni ke proze, podelio s egipatskim
prozaistom Muhamedom el Bisatijem), a krajem juna iste godine predsednik Sirije po-

⁸ Originalni naslov (*Taks r rukab*) doslovno zna i *Razbijanje kolena* i naoko je neproziran, ali se u im-
presumu knjige nalazi i njegov engleski prevod, koji malo neo ekivano glasi *Breaking The Spirits*. Nai-
me, druga re originala u arapsko-semitskom sistemu pisma može da se ita i druk ije, kada zna i *radi-
ti po svojoj/slobodnoj volji*, pa izgleda da celu konstrukciju valja shvatiti u zna enju *Slamanje duha/vo-
lje*, što nije teško povezati s kolenima i kle anjem. No, to je tek po etak. Ista re pri ostalim mogu im
itanjima – a sva se ova *itanja* prosto tiskaju iza prvog i nedoumica je zagarantovana – zna i i jahanje,
i podavanje strasti, a ima svoje mesto i u neprebrojnom nizu sinonima za *ono što muškarci imaju a žene
nemaju*. Sa svega toga, na baštinika arapske kulture iz pozadine naslova deluje, s jedne strane, slika ko-
ju je kao dete stekao slušaju i pri e o srednjovekovnim arapskim dvorovima i o surovom udarcu telo-
hraniteljskog buzdovana po kolenima svakog onog ko ne bi dovoljno hitro pao ni ice pri izlasku pred
svetlo vladarevo lice; s druge strane, spoj istih dveju re i koristi se i u šali, kada se aludira na ono kudi-
kamo spontanije, poželjno i od prirode blagoslovljeno, preuporno muško kle anje pred licem (i telom)
žene. Se aju i se razdraganosti s kojom me je pisac upozoravao na taj smisao dok mi je u kafeteriji ho-
tela Šam Palas u Damasku upisivao posvetu u knjigu što je još mirisala na štampariju, pomišljam da je i
njen naslov u srpskom prevodu trebalo da zabruji tembrom pritajenim u složenici koja, ma i po cenu
gubitka svih ostalih zna enja, otkriva to jedno, nadasve veselo i razigrano zna enje – *Kurolom*.

zvao je Tamira u Damask da bi ga odlikovao ordenom za zasluge prvog reda.⁹ Svoje uvene dnevne novinske rubrike odskora je prepustio mlađima, ali se gdešto i danas može pročitati pokoji kratak i ubitačan Tamirov osvrt na važnije događaje s arapske i svetske političke i kulturne scene koji su dostojni njegovog kao koplje oštrog pera.

Književni opus Zekerije Tamira nije obiman i ograničen je na kratku prozu. Do ove knjige, objavio je zbirke priča *Njisak belca* (1960), *Jedno proleće u pepelu* (1963), *Grmljavina* (1970), *Zašto je za utala reka*, priče za decu, (1973), *Zapožareni Damask* (1973), *Tigrovi, desetog dana* (1977), *Ruža je rekla lasti*, priče za decu, (1977), *Slava, Arapi, slava!* (1986), *Nojev poziv* (1994), *Smeja se* (1998) i *Kiselo grožđe* (2000). Na arapskom je štampano i bezbroj slikovnica s pojedinačnim pričama iz Tamirovih zbirki za decu, a nedostižna iskrenost, suptilnost i humanost njegovih priča za mališane zapažena je na svim stranama sveta, pa je nekoliko slika njih knjižica izdao i Unesko u prevodu na engleski.

Beograd, aprila 2004.

⁹ Sve anosti dodele ordena prisustvovali su, po sili funkcije, zvanični predstavnici Udruženja književnika Sirije (koje je Tamir svojevremeno osnovao, a kasnije iz njega istupio), ali se nije pojavio nijedan od pisaca članova.